

פתח־דבר

בשבח והודיה לה', הננו מוציאים לאור מהדורה חדשה ומושלמת של הספרים המועדים בחסידות וסוגיות בחסידות, מאת הגאון החסיד הרב יואל כהן ע"ה, ה'חוזר' וה'כותב' הראשי של תורת כ"ק אדמו"ר מליובאוויטש זי"ע.

הכרך הראשון, המועדים בחסידות, כולל שיעורים בנושא מועדי השנה במשנת חסידות חב"ד. כמו בנושאים אחרים, גם בנושא זה החסידות מעניקה הסתכלות פנימית מחודשת על תוכנם של המועדים ומשמעותם בעבודת האדם.

הכרך השני, סוגיות בחסידות, כולל שיעורים בסוגיות מרכזיות בתורת חסידות חב"ד. ניתן לומר שבשיעורים אלה מוגשת בפני המעיין הסתכלות המיוחדת של תורת החסידות על שלושת העניינים - "ישראל", "אורייתא" ו"קוב"ה", כאשר כל אחד מהם מקבל משמעות עמוקה ופנימית, בתמציתיות ובהירות.

במהדורה חדשה ומהודרת זו ישנן כמה הוספות חשובות: בספר המועדים בחסידות נוספו חמישה מאמרים חדשים, ובהם מאמרים העוסקים בתוכנם של ספירת העומר ול"ג בעומר; בספר סוגיות בחסידות הודפס כנספח לספר, הקונטרס הייחודי 'מהותם של ישראל', אותו כתב הרב יואל כהן, העוסק בביאור מעלתם של בני ישראל על-פי חסידות, בצורה שיטתית ומיוחדת. הקונטרס יצא לאור על-ידי מכון 'היכל מנחם' בורו פארק, ונדפס כאן באדיבותם.

בשיעוריו של ר' יואל בולט המבנה המיוחד של הנושא המבואר, שלב אחרי שלב, קומה על גבי קומה, עד שבסיום המהלך העניין מובן לאשורו ולעומקו. חשוב לציין, שהמסיים קומה אחת בלבד, לעיתים תפס קומה שלמה בידו, אך לא אחת חסרה ההבנה הנכונה של הנושא, המתווספת על-ידי הקומה העליונה והמשלימה.

השיעורים כולם מבוססים על מאמרי אדמו"רי חב"ד, ובמיוחד על מאמריו ושיחותיו של הרבי זי"ע. רוב השיעורים בספרים אלו התפרסמו במשך השנים בגיליונות 'מעיינותיך'.

•

עריכת הספר נעשתה על-ידי הרב אליהו אברהם שי' קירשנבאום משפיע בישיבת תומכי תמימים בכפר חב"ד.

•

ספר זה יוצא לאור ביוזמתם ובסיועם של הרה"ח ר' שמואל ורעייתו אילה שי' לוין. ימלא ה' משאלות לבם לטובה ולברכה.

יהי רצון שנזכה בקרוב לימים בהם "לא יהיה עסק כל העולם אלא לדעת את ה' בלבד. ולפיכך יהיו ישראל חכמים גדולים ויודעים דברים הסתומים וישיגו דעת בוראם כפי כוח האדם. שנאמר 'כי מלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים'" (רמב"ם בסיום משנה תורה).

ספריית מעיינותיך

תוכן העניינים

הקדמה

15..... תורת החסידות - המיזוג בין ביטול למציאות.

אם העיקר הוא לעבוד את הבורא מתוך ביטול - מדוע דורשת חסידות חב"ד הבנה והשגה? - מה ניתן ללמוד מהדרך שבה התקין אדמו"ר הזקן מראה לתפילין מקופסת טבק? - מה בין "ביטול" ל"שבירה"? - כיצד ניתן לשלב בין אהבה אמיתית לכל יהודי ובין הקפדה על קוצו של יו"ד? - מבט על כוחה של תורת חסידות חב"ד למזג ניגודים

צדיק, בינוני ורשע

23..... שלוש דרגות במלחמת שתי הנפשות שבכל יהודי

כיצד ניתן לומר "כי קרוב אליך הדבר מאוד בפיוך ובלבבך לעשותו" - בשעה שבליבו של האדם שוכן יצר הרע? - איזה הבדל גדול יותר - בין צדיק גמור לרשע גמור, או בין יהודי נחות דרגה לגוי "חסיד אומות העולם"? - אם הבינוני זהיר בקיום כל המצוות, עד ש"אין בו אפילו עוון ביטול תורה" - מה בינו ובין הצדיק? - פיצול האישיות המובנה במהותו של יהודי - עיון במהותו של עסישראל בראי התניא

נעשה ונשמע

41..... שתי דרכים בעבודת ה'

האם עבודת הבורא צריכה להיות מתוך קבלת עולו של הקב"ה, או מתוך הבנה והזדהות פנימית? - מה בין "קבלת עול מלכות שמים" ל"קבלת עול מצוות"? - מדוע היה על הקב"ה לכפות על בני ישראל "הר כגיגית" לאחר שכבר אמרו "נעשה ונשמע"? - ביטול אמיתי אינו מתייחס רק לכוח המעשה, אלא הוא חודר ומתפשט בכל כוחות הנפש - עבודת ה' בבחינת "בן ועבודת ה' בבחינת "עבד" - מיזוג דו-כיווני של שתי גישות

אהבת ישראל

57..... יסודה של התורה כולה

"ואהבת לרעך כמוך" - וכי יכול אדם לאהוב את הזולת באותה עוצמה שבה הוא אוהב את עצמו?! - מדוע אהבת ישראל היא יסוד כל התורה כולה? - ומדוע אהבת ישראל מביאה לאהבת התורה ולאהבת ה'? - שתי רמות של אחדות: הכרה בכך שכל יהודי הוא חלק מהכלל, והכרה בכך שכל יהודי יכול לקבל מחברו - מדוע מצווה לשנוא את החוטא, ומהו היחס הראוי ליהודים שאינם שומרי מצוות? - מבט חסידי מעמיק על מצוות אהבת ישראל

מצות התשובה

75.....שתי דרגות בתשובה והקשר ביניהן.

"המקדש את האשה על־מנת שאני צדיק גמור הרי זו מקודשת מספק, שמא הרהר תשובה בלבו" - וכי יכול רשע גמור להפוך לצדיק גמור באמצעות הרהור תשובה בלבד? - שני קלקולים בכל עבירה - וכנגדם שני שלבים בתשובה - מה נעלה ממה: עבודת המוחין או עבודת המידות, ומדוע כדי לשנות את המידות נדרשת יגיעה גדולה? - גם השלב הראשון בתשובה צריך להיות מתוך הכרה בכך שהמטרה היא "תשובה עילאה" - מהות עבודת התשובה על־פי "אגרת התשובה" לאדמו"ר הזקן

אחדות ה'

97.....'יחודא-עילאה' ו'יחודא-תתאה'.

כיצד ניתן לומר שאין שום מציאות מלבד הקב"ה - האם העולם אינו אלא אחיזת עיניים?! - מדוע צריכה הבריאה להתחדש בכל רגע, בניגוד ליצירה אנושית שהיא פעולה חד־פעמית? - מה ההבדל בין כריעה להשתחויה? - העולם כשלעצמו אינו קיים - כשם שאבן הנזרקת כלפי מעלה אינה הופכת לאבן מעופפת - שתי דרגות של ביטול: ביטול המציאות וביטול הערך - 'יחודא עילאה' ו'יחודא תתאה' - שתי נקודות מבט על אחדות הבורא

113.....האחדות האלוקית המוחלטת.

מה צריך הקב"ה לעשות אם ירצה לבטל את העולם ולהחזירו לאין ואפס? - היכן נמצא הכוח האלוקי המחיה את הנבראים - בתוך הנבראים עצמם או מחוץ להם? - מדוע חשוב לדעת על קיומן של עשר הספירות? - אחדות הבורא משתקפת לא רק בעצם קיומו של הנברא, אלא גם בפרטי תכונותיו ומעלותיו השונות - האחדות האלוקית החובקת־כל - על־פי תורת הבעל־שם־טוב, אדמו"ר הזקן והרבי זי"ע

גדולת הא־ל

129.....לית אתר פנוי מיניה.

מהו החידוש בדברי הזוהר "לית אתר פנוי מיניה" - הרי כל מציאות רוחנית אינה מוגבלת למקום אחד? - האומנם אדמו"ר הזקן רואה צורך לשלול את התפיסה ש"סובב כל עלמין" הוא עיגול פיזי המקיף את היקום? - מהו ההבדל בין 'פנימי' ל'מקיף'? - וגם: מה בין "ענווה" במובן המקובל - ל"ביטול" במובן החסידי? - עומק לפנינים מעומק במשמעות הנוכחות האלוקית בכל מקום - מיסודות תורת חסידות חב"ד - להפשיט את הדברים לא רק "מגשמייתם", אלא גם מהגדרות רוחניות גסות מדי

145.....הקב"ה גם "מצוי" וגם "אינו מצוי".

מהי משמעות התואר "מצוי ראשון" בו משתמש הרמב"ם בהגדירו את חובת האמונה בבורא? - ומהו החידוש בדבריו ש"אם יעלה על הדעת שהוא אינו מצוי אין דבר אחר יכול להימצאות"? - הקב"ה "מצוי" בעולם ויחד עם זאת הוא בכחינת "אינו מצוי" - ביאור פנימי ומחודש בלשון הרמב"ם בתחילת הלכות יסודי התורה

עשר הספירות

153..... שלבים ביחס הבורא אל הבריאה

כוחות הנפש שבאדם - השתקפות של עשר הספירות העליונות - המוחין, המידות והמלכות - שלוש דרגות של יחס אל הזולת ושלושה שלבים ביחס הבורא אל הבריאה - ההרגשה הכללית השוררת בעולם - השתקפות של הספירה המתגלית באותו זמן - מידת היסוד - הסוד המופלא שהתגלה לאברהם ולזרעו - עשר הספירות הקבליות מנקודת מבטה של תורת החסידות

'המשכה' 'ו'העלאה'

167..... שתי דרכי חיבור בין הקב"ה לעולם

איזו חשיבות יש לשאלה אם "שמים נבראו תחילה" או "ארץ נבראת תחילה"? - למאי נפקא מינה אם בני ישראל השיבו "על הן ועל לאו לאו" או "על הן הן ועל לאו הן"? - מהו ההבדל בין המעשר שהפריש אברהם למעשר שהפריש יצחק? - החיבור של הנברא עם הבורא ייתכן בשני אופנים: על ידי התגלות הבורא בגדרי הנברא, או על ידי התעלות הנברא ממציאותו והתבטלותו לבורא - שתי הדרכים נובעות משני אופנים בהשפעה אלוקית - התפשטות והתרוממות - שתיהן נכונות, שתיהן נדרשות ושתיהן משלימות זו את זו - מסע עיוני בין שתי נקודות מבט - אברהם ויצחק, בית שמאי ובית הלל, רבי ישמעאל ורבי עקיבא

מטרת הבריאה

195..... שני טעמים לבריאה וטעם שאינו טעם

מדוע קובע אדמו"ר הזקן שבריאת העולם היא בגדר "תאוה" שאין לה סיבה - הרי בספרי הקבלה מופיעים טעמים רבים לכך? - "גילוי שלמות כוחותיו" - התפשטות כוחו הבלתי־מוגבל של הקב"ה גם במקום שבהגדרה אינו קיים מבחינתו ("העליונים ירדו לתחתונים") - "יכירו גדולתו" - גילוי האמת האלוקית גם בתוככי מהותם הפנימית של הנבראים ("התחתונים יעלו לעליונים") - "דירה בתחתונים" - בחירתו החופשית של הקב"ה - שלושה טעמים לבריאת העולם - משמעותם, הדרגה האלוקית שממנה הם נובעים, והשתקפותם בעבודתו של האדם

יש מאין

229..... בדרך ממילא ובדרך התלבשות

האם הקב"ה ברא את העולם באופן אקטיבי ("בראשית ברא אלוקים"), או שהוא רק ציווה והעולם נברא מאליו ("כי הוא ציווה ונבראו")? - שני סוגי פעולות - פעולה על־ידי התגלות ופעולה על־ידי התעלמות - בין בריאה "בדרך התלבשות" לבריאה "בדרך ממילא", ובין "ביטול במציאות" ל"ביטול היש" - ניתוח למדני של בריאת העולם על־פי תורת החסידות

הקב"ה גם "מצוי" וגם "אינו מצוי"

מהי משמעות התואר "מצוי ראשון" בו משתמש הרמב"ם בהגדירו את חובת האמונה בבורא? ■ ומהו החידוש בדבריו ש"אם יעלה על הדעת שהוא אינו מצוי אין דבר אחר יכול להימצאות"? ■ הקב"ה "מצוי" בעולם ויחד עם זאת הוא בבחינת "אינו מצוי" ■ ביאור פנימי ומחודש בלשון הרמב"ם בתחילת הלכות יסודי התורה

יסוד היסודות ועמוד החכמות

והיא אינה מיוחדת כלפי מציאותו של הקב"ה דווקא?¹

(ב) את תיבת "ראשון" מסביר ה"פירוש" על הרמב"ם: "כלומר, שלא קדמו שום אדם". לפי זה, היה על הרמב"ם להשתמש במונח "קדמון" שפירושו "קודם לכל" מבלי להתייחס לקיומם של פרטים אחרים, בניגוד למילה "ראשון" שמשמעותה - הראשון מבין שאר הפרטים הקיימים, השני, השלישי, הרביעי וכן הלאה. מדוע אם כן משתמש הרמב"ם במילה "ראשון"

א. בהלכה הראשונה של הלכות יסודי התורה כותב הרמב"ם: "יסוד היסודות ועמוד החכמות לידע שיש שם מצוי ראשון".

וצריך ביאור:

(א) המצווה המבוארת בהלכה זו היא לידע שיש אלוקה. אם כן מדוע משתמש הרמב"ם במילה "מצוי" ולא במילה "אלוקה"? במילה "מצוי" שמשמעותה "דבר קיים" ניתן להשתמש גם ביחס לנבראים,

¹ "מצווה ראשונה ממצוות עשה - לידע שיש שם אלוקה".

(1) ואכן, ב"מניין המצוות" שבהקדמת הספר וב"מניין המצוות" שלפני פרק א, כותב הרמב"ם:

המתייחסת לקיומם של דברים אחרים? יתירה מזו: המילה "ראשון" אינה מתייחסת רק לעצם קיומו של השני, אלא היא אף מבטאת דמיון וקשר בין הראשון לשני. אם כן כיצד אפשר לומר על הקב"ה שהוא "מצוי ראשון"? הרי מציאות הקב"ה אינה קשורה כלל למציאות הנבראים, וכמו שכתב הרמב"ם בהלכה ג: "ואם יעלה על

הדעת שאין כל הנמצאים מלבדו מצויים - הוא לבדו יהיה מצוי, ולא ייבטל הוא לביטולם"; כמו־כן, מציאות האלוקות אף אינה דומה לנבראים, כדברי הנביא שהביא הרמב"ם בהלכה ח: "ואל מי תדמיוני ואשווה"², ומדוע נקט הרמב"ם את הלשון "מצוי ראשון" המורה על יחס ושייכות עם המצויים האחרים?

"מצוי ראשון" - רק לאחר צמצום

ב. מבאר הרבי זי"ע³:

חז"ל אומרים⁴ "במקום שאתה מוצא גדולתו של הקב"ה שם אתה מוצא ענוותנותו". אחד הפירושים בזה: "גדולתו של הקב"ה" כפי שהיא לגבינו, היינו כוחו יתברך לברוא ולהוות יש מאין. יכולת הבריאה יש מאין היא גדולה כזו שאינה קיימת בחיק הנבראים כלל, עד שאפילו אם "מתכנסים כל באי עולם לברוא כנף יתוש אחד ולהטיל בו נשמה אינן יכולים"⁵. יתירה מזו, לנבראים אף אין היכולת להבין את עניין הבריאה יש מאין⁶. לכן בריאת העולם מאין ליש על-ידי הקב"ה נקראת אצלנו גדולה, כמאמר רז"ל⁷ על הפסוק⁸ "לך ה' הגדולה גו'", "הגדולה זו מעשה בראשית".

ועל זה אמרו "במקום שאתה מוצא גדולתו של הקב"ה שם אתה מוצא ענוותנותו": מה שנקרא אצלנו "גדולתו של הקב"ה", כלומר, שהוא יתברך ברא את כל העולם מאין ליש, הרי לגבי הקב"ה לא זו בלבד שאין בכך שום גדולה כלל, אלא אדרבה - "שם אתה מוצא ענוותנותו", זו ירידה והשפלה גדולה לגביו. ורק מצד "ענוותנותו" יתברך הוא צמצם את עצמו כביכול ב"גדולה" זו לברוא ולהוות את מעשה בראשית.

זוהי משמעות הביטוי "מצוי ראשון": התואר "ראשון", המבטא יחס וקשר לשני, נאמר על הקב"ה כפי שהוא לאחר שצמצם את עצמו לברוא את העולם. בדרגה זו יש לו קשר כלשהו עם הבריאה, ובדקות ניתן לומר שהוא ה"ראשון" והעולם "שני" לו.

(2) ישעיה מ, כה.

(3) הדרנים על הרמב"ם ו"ס עמ' מא ואילך.

(4) מגילה לא, א.

(5) ספרי ואתחנן ו,ה. ירושלמי סנהדרין פ"ז הי"ג.

(6) ראה תניא שער היחוד והאמונה פרק ד.

(7) ברכות נח, א.

(8) דברי הימים א כט, יא.

כל שאר מציאויות שאנו מכירים, וכל מה שניתן הוא לשלול ממנו את אי־הימצאותו. לכן לא ניתן לייחס אל הקב"ה עצמו את התואר "מצוי ראשון". בדרגה זו הוא לא בגדר "ראשון" ואף לא בגדר "מצוי"; רק לאחר שהקב"ה הצטמצם כדי לברוא את הנבראים ניתן להגדירו כ"מצוי", ויתירה מזו - כ"מצוי ראשון". בדרגה זו הוא נעשה "מקור" להתהוות הנבראים וחיותם והם בבחינת "שני" לו כביכול.

זו כוונת הרמב"ם בהלכה הראשונה של ספר היד: "לידע שיש שם מצוי ראשון, והוא ממציא כל נמצא" - למרות שהקב"ה מצד עצמו מרום ונעלה משייכות כלשהי לנבראים והוא אף למעלה מתואר "מצוי", מכל מקום הוא צמצם והשפיל את עצמו כביכול, כך שניתן להגדיר אותו כ"מצוי" ואף כ"מצוי ראשון". דרגה זו שבאלוקות היא המקור לכך שהוא יתברך "ממציא כל נמצא" - וממנה מתהווה הבריאה כמציאות קיימת.

מה־שאינן את הקב"ה עצמו, כפי שהוא לפני שהצטמצם, לא ניתן בשום אופן לתאר כ"ראשון". הוא עצמו מובדל לגמרי מהנבראים, ואין לו שום קשר ויחס עימהם. יתירה מזו: לא רק את התואר "ראשון" אי־אפשר לומר כלפי הקב"ה עצמו, אלא גם את התואר "מצוי" אין לומר עליו. תיבת "מצוי" פירושה "דבר קיים", ובדקות דקות גם דבר זה נחשב לתואר והגדרה כלשהי, ברם, הקב"ה עצמו מופשט מכל הגדרה. גם את ההגדרה הדקה ביותר לא ניתן לומר עליו ח"ו, ולכן אין לתארו אפילו כ"מצוי". וכדברי הרמב"ם במורה נבוכים⁹, שהקב"ה "מצוי - ולא במציאות". כלומר: מציאותו של הקב"ה אינה בסוג המציאות שאנו מכירים, אלא היא מציאות מסוג אחר לגמרי. הוא אמנם "מצוי" - אך "לא במציאות".

כאשר אנו מתארים את הקב"ה כ"נמצא", כוונתנו לשלילת ההעדר. את "מציאות" האלוקות אי־אפשר לתאר באופן חיובי כמו

"אינו מצוי" - לפני הצמצום

כוונת הרמב"ם באומרו "אם יעלה על הדעת שהוא אינו מצוי" היא, שאם יעלה על דעתנו שהקב"ה לא צמצם את עצמו לבוא לכלל "מצוי ראשון", אלא הוא נשאר בעצמיותו כפי שהיא למעלה מתארים אלה, הרי ש"אין דבר אחר יכול להימצאות" - מציאותם של הנבראים לא תיתכן. כיוון שהקב"ה מצד עצמו נעלה מלהיות "מקור"

ג. בהלכה הבאה ממשיך הרמב"ם ואומר: "ואם יעלה על הדעת שהוא אינו מצוי - אין דבר אחר יכול להימצאות". במבט שטחי נדמה, שכוונת הדברים היא לשלול את האפשרות "שהוא אינו מצוי" כמובן הפשוט של הדברים ח"ו. אך הרבי זי"ע מבאר הלכה זו לפי דרכו בביאור ההלכה הראשונה.

אפשרות שיתהוו הנמצאים. זהו החידוש שמשמיענו הרמב"ם בהלכה זו: מדרגת האלוקות כפי שהיא בבחינת "אינו מצוי" - למעלה מהתואר וההגדרה של "מצוי", אין מקום לקיומם של הנבראים.

יחד עם זאת, גם לאחר שהקב"ה צמצם את עצמו עד שניתן להגדירו בתואר "מצוי ראשון", נותר במלוא תוקפו גם השלב הראשון - הקב"ה כפי שהוא מצד עצמו - "אינו מצוי".

ובדוגמת חכם גדול שרוצה ללמד אדם פשוט, ולכן הוא מצמצם ומגביל את חכמתו בהתאם ליכולת התפיסה של האדם הפשוט; אם-לא-כן, האיש הפשוט לא יוכל לקלוט את עומק חכמתו של החכם הגדול. אך מובן מאליו, שגם לאחר שהחכם צמצם את עומק חכמתו - החכמה העמוקה לא חדלה להתקיים. גם באותה שעה עצמה שהוא מצמצם את עומק חכמתו, היא כשלעצמה נשארת בשכלו במלוא תוקפה; אלא שכשלב שני, כדי להסביר את החכמה לאיש הפשוט, הוא מצמצם ומגביל אותה בהתאם לדרגתו.

וכך גם בנמשל: גם לאחר שהקב"ה הצטמצם עד שניתן להגדירו כ"מצוי" ו"מקור" לעולם - בחינת ה"אינו מצוי" שבו נשארת במלוא תוקפה.

לנבראים, בהכרח שהאור האלוקי יצטמצם תחילה וייעשה בגדר "מצוי", ורק על-ידי כך תהיה לו שייכות כלשהי אליהם והם יוכלו להתהוות ממנו.

על-פי זה יובן מדוע מדגיש הרמב"ם "אם יעלה על הדעת שהוא אינו מצוי". לכאורה היה עליו לקצר ולכתוב "ואם יעלה על הדעת שאינו מצוי", ומדוע מוסיף הרמב"ם את המילה "שהוא"?

אלא שבהוספה זו מבהיר הרמב"ם את משמעות המילים "אינו מצוי". אילו הרמב"ם היה מקצר וכותב "ואם יעלה על הדעת שאינו מצוי", היה מקום לפרש את הדברים כפשוטם, שהכוונה היא לשלול את אי-מציאותו של הקב"ה ח"ו, פשוטו כמשמעו. כדי לשלול הבנה זו מוסיף הרמב"ם את תיבת "שהוא אינו מצוי" - תיבת "שהוא" מתייחסת למי שעליו דובר בהלכה הקודמת, בה נתבארה דרגת האלוקות שהצטמצמה בגדר "מצוי", ועליה נאמר ש"הוא ממציא כל נמצא". על כך ממשיך הרמב"ם ואומר בהלכה השנייה: "ואם יעלה על הדעת שהוא אינו מצוי" - כלומר, אם יעלה על הדעת "שהוא", אותו בורא ש"ממציא כל נמצא", "אינו מצוי" - אם המקור להתהוות העולם הוא מבחינה נעלית זו שאינה בגדר "מצוי", אזי "אין דבר אחר יכול להימצאות" - אין

שתי דרגות בידיעת האלוקות

באור האלוקי; רק עלידי כך הוא נעשה בגדר "מקור" להתהוות עולמות. וידיעה זו נעלית יותר מהידיעה הקודמת. היא עוסקת בדרגת האלוקות כפי שהיא לפני הצמצום, בקב"ה כפי שהוא מצד עצמו.

עלפי זה יובן מדוע מתבטא הרמב"ם בהלכה הראשונה "לידע שיש שם מצוי ראשון", ואינו כותב "לידע שיש שם אלוקה". בספר "יד החזקה", שהוא ספר "הלכות הלכות"¹⁰, הרמב"ם מגדיר את ההלכה מהי מצוות ידיעת ה', וכיצד צריכה להיות ההתבוננות בנושא זה¹¹.

ואת זה הוא מפרט בשתי ההלכות הראשונות:

ההלכה הראשונה היא "לידע שיש שם מצוי ראשון". ראשית, על האדם להתבונן ב"גדולתו" של הקב"ה, ב"מעשה בראשית" - בדרגת האלוקות הנמוכה, שבה הקב"ה צמצם והוריד את עצמו להיות בגדר "מקור" לבריאה, עד שניתן להגדירו בתואר "מצוי ראשון". בדרגה זו יש לו קשר ויחס למציאות ה"שני" - הנבראים.

ואילו ההלכה השנייה היא "ואם יעלה על הדעת שהוא אינו מצוי": לאחר ההתבוננות ב"גדולתו" שבהלכה הראשונה, צריך להתבונן ב"ענוותנותו". להתעמק ולהבין שישנה דרגת נעלית יותר באלוקות - הקב"ה

ד. מהאמור לעיל עולה, שמצוות ידיעת ה' כוללת שני פרטים:

הפרט הראשון הוא - הידיעה שכל הנמצאים אינם קיימים כדבר עצמאי ח"ו, אלא כל מציאותם היא רק שהם "נמצאו" . . מאמיתת הימצאו". הקב"ה, שמצד עצמו נעלה מלהיות בגדר "מצוי", צמצם את עצמו עד שניתן להגדירו בתואר "מצוי", ואזי "הוא ממציא כל נמצא". ידיעה זו היא בדרגת האלוקות הנמוכה יותר. זוהי ידיעה והשגה באלוקות כפי שיש לה קשר ויחס לבריאה.

הפרט השני הוא - הידיעה שכל התארים שמתארים באלוקות אינם מתארים את הקב"ה עצמו, משום שהוא עצמו "אינו מצוי" - הוא נעלה לאין-ערוך מכל תואר והגדרה. ביחס אלינו ניתן לומר "הגדולה - זו מעשה בראשית"; בעינינו זו אכן גדולה נפלאה - לא זו בלבד שלנבראים אין היכולת לברוא יש מאין, אלא אף אין לנו שום אפשרות להבין כיצד בריאה זו תיתכן. ויחד עם זאת, ביחס לקב"ה עצמו, לא זו בלבד שהבריאה אינה מבטאת את ה"גדולה" העצמית שלו, אלא יתירה מזו: "גדולה" זו של מעשה בראשית נחשבת לגביו כהשפלה וירידה - "ענוותנותו". כדי שהקב"ה יהיה בגדר "מצוי ראשון", יש צורך בצמצום עצום

לכתיבת ההלכות, נכתבו הדברים בדרך כלל בלי להיכנס לפרטי ההלכות.

(10) כדברי הרמב"ם בהקדמתו לספר היד.
(11) מה שאין כן במנין המצוות שבהקדמה

"ואם יעלה על הדעת". לאחר ידיעת הדרגה האלוקית ששייכת לבריאה, בחינת ה"מצוי ראשון", צריכה להיות "עלייה בדעת" - ידיעת ה' באופן נעלה יותר: יש לדעת שהוא מצד עצמו "אינו מצוי", כיוון שהוא נעלה מהגדרת המציאות המקובלת אצלנו.

כפי שהוא מצד עצמו שהוא בלתי־מוגדר ובלתי־מוגבל כלל, עד שאין לתאר אותו אפילו בתואר "מצוי" וודאי שלא לתארו כ"ראשון". בחינה זו אין לה שום שייכות עם הנבראים, ומצידה "אין דבר אחר יכול להימצאות".

לכן משתמש הרמב"ם בהלכה זו בביטוי